

چگونه از فرآیند مرور همتایان سردبیری سرافراز خارج شویم؟

How to Successfully Leave Behind the Peer Review Process?

دکتر محسن رضائیان*

Mohsen Rezaeian PhD

همان طور که در سخن سردبیری شماره گذشته به آن اشاره گردید، مرور همتایان سردبیری فرآیندی است که طی آن متخصصین مشتمل بر سردبیر، اعضا هیأت تحریریه و مرورگران به قضاوت میزان ارزش مقاله‌ای که خود در پدید آمدن آن نقشی نداشته‌اند، می‌پردازند. معمولاً این فرآیند دارای پیچیدگی‌های خاص خود بوده و از همین رو طی آن نه تنها به زمان نسبتاً طولانی نیاز داشته، بلکه ممکن است برای نویسندگان مقالات علمی همانند مانع دشواری جهت عبور جلوه نماید. از همین رو سخن سردبیری شماره حاضر با طرح ده سوال به نویسندگان مقالات علمی پژوهشی کشور کمک می‌نماید تا حد امکان از فرآیند مرور همتایان سردبیری سرافراز خارج شوند.

۱. آیا یافته‌های پژوهش آن قدر اهمیت دارد که به نوشتن یک مقاله بیانجامد؟

اولین و مهم‌ترین سؤال این است که آیا یافته‌های پژوهش آن قدر از اهمیت برخوردار است که محقق بتواند یک مقاله پژوهشی را به رشته تحریر در آورد؟ معمولاً مجلاتی که به چاپ مقالات پژوهشی می‌پردازند، علاقمند به درج یافته‌های نوین می‌باشند. بنابراین، اولین سؤالی که سردبیر، اعضا هیأت تحریریه و مرورگران این گونه مجلات در خصوص یک مقاله پژوهشی مطرح می‌سازند این است که مقاله حاضر چه چیزی به دانش موجود اضافه خواهد کرد؟ از همین رو به عنوان اولین گام، نویسنده مقالات پژوهشی، باید از نوین بودن یافته‌های مطالعه خود مطمئن باشد و طی مراحل مختلف نوشتن مقاله این نکته را به ذهن سردبیر و مرورگران مقاله خود متبادر سازد.

۲. آیا عنوان جامع و مانع و در عین حال جذابی برای مقاله انتخاب شده است؟

دومین گام در نوشتن یک مقاله پژوهشی، انتخاب عنوانی است که در عین جامع و مانع بودن از جذابیت زیادی نیز برخوردار باشد. انتخاب یک عنوان دقیق و جذاب می‌تواند تأثیر مثبتی روی سردبیر و مرورگران مقاله داشته باشد. در خصوص این که یک عنوان

* دانشیار گروه آموزشی پزشکی اجتماعی، دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان

تلفن: ۰۳۹۱-۵۲۳۴۰۰۳، فاکس: ۰۳۹۱-۵۲۲۵۲۰۹، پست الکترونیکی: moeygmr2@yahoo.co.uk

باید از چند واژه تشکیل شده باشد، اختلاف نظر وجود دارد، اما به عنوان یک قاعده کلی باید با حداقل واژه‌ها، عنوان مناسبی را برای مقاله پژوهشی انتخاب نمود. همچنین تا جای ممکن نباید در عنوان از علائم و واژه‌های اختصاری استفاده کرد.

۳. آیا چکیده مقاله به طور صحیح به رشته تحریر در آمده است؟

چکیده یکی از مهم‌ترین بخش‌های یک مقاله می‌باشد که تا حدود بسیار زیادی سرنوشت یک مقاله را به ویژه در کشور ما تعیین می‌نماید. اگر چه نوشتن چکیده تا اندازه بسیار زیادی بستگی به ساختار مجله‌ای دارد که محقق قصد دارد مقاله خود را برای آن ارسال نماید، با این وجود این بخش از مقاله بایستی در بر گیرنده سابقه و هدف پژوهش، مواد و روش‌های مورد استفاده، مهم‌ترین یافته‌ها و بحث و نتیجه‌گیری در قالب ۲۰۰ تا ۲۵۰ کلمه باشد. مقالاتی که به زبان فارسی به رشته تحریر در می‌آیند، بایستی علاوه بر چکیده فارسی از یک چکیده انگلیسی نیز برخوردار باشند. با توجه به تلاش روزافزون مجلات علمی کشور جهت نمایه شدن در نمایه‌های بین‌المللی ضروری است که چکیده‌های انگلیسی بدون هرگونه اشتباهات تایپی و گرامری تهیه شوند.

۴. آیا مقدمه به شیوه صحیح به رشته تحریر در آمده است؟

مقدمه با اهمیت موضوع مورد پژوهش شروع می‌گردد، سپس به سابقه مطالعات به عمل آمده در زمینه پژوهش مورد نظر می‌پردازد. هدف از نوشتن مقدمه این است که نه تنها خواننده با اهمیت موضوع و سابقه مطالعات به عمل آمده آشنا گردد، بلکه به تناقضات موجود در مطالعات به عمل آمده یا سؤالاتی که مطالعات به عمل آمده موفق به پاسخ‌گویی بدان سؤالات نشده‌اند نیز، آشنا گردد. در واقع با نوشتن مقدمه، نویسنده به خلاء موجود در دانش بشری پیرامون موضوع تحقیق اشاره خواهد کرد. خلاصی که قرار است مقاله حاضر بخشی از آن را پر کرده و بنابراین مطلب جدیدی به دانش بشری بیافزاید. مقدمه بایستی با ذکر مهم‌ترین اهداف پژوهش حاضر به پایان رسد.

۵. آیا مواد و روش‌های مورد استفاده در پژوهش به شیوه صحیحی ارائه شده است؟

قسمت مواد و روش‌های یک مقاله دقیقاً بیانگر آن است که پژوهش مورد نظر به درستی صورت پذیرفته است یا خیر؟ اگر پاسخ به این سؤال منفی باشد، مقاله هرگز ارزش چاپ کردن را نخواهد داشت. اما اگر پاسخ به سؤال فوق مثبت باشد، سردبیر و مرورگران ممکن است به این نتیجه برسند که مقاله را می‌توان چاپ کرد، حتی اگر مقاله ارسالی در سایر قسمت‌های خود دارای ایراد باشد. این نکته از آن جهت است که تمامی ایرادهای موجود در قسمت‌های مختلف مقاله را می‌توان در بازنویسی مجدد آن برطرف کرد، اما ایرادهای مهم وارده به قسمت مواد و روش‌ها را هرگز نمی‌توان برطرف کرد، مگر آن که پژوهش را دو مرتبه تکرار کرده و مقاله جدیدی را به رشته تحریر در آورد.

۶. آیا یافته‌های مطالعه به شکل صحیحی ارائه شده است؟

در این بخش بایستی که محقق تمام یافته‌های مطالعه خود را از ساده تا پیچیده و با استفاده از ابزارهایی نظیر نمودارها، جداول، تصاویر و نقشه‌ها ارائه نماید. نویسندگان باید به این نکته مهم توجه کنند که تمامی یافته‌ها بر اساس اهداف مطالعه که در سطور پایانی مقدمه ذکر گردیده‌اند، ارائه گردند. برخی از نویسندگان عادت دارند که قسمتی از یافته‌های خود را در بخش بعدی مقاله که قسمت بحث و نتیجه‌گیری می‌باشد، مطرح نمایند. این عمل نادرستی است که می‌بایست از آن جلوگیری به عمل آید.

۷. آیا بحث و نتیجه گیری صحیحی از یافته‌های مقاله به عمل آمده است؟

در این بخش، محقق معمولاً بایستی با جمع‌بندی مهم‌ترین یافته‌های مطالعه خود شروع کند. مرحله بعد، مرحله مقایسه یافته‌های مطالعه حاضر با سایر مطالعاتی است که در قسمت مقدمه به آن‌ها اشاره شده است. این مرحله از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است چرا که بر پایه همین مقایسه‌ها است که بحث مقاله شکل می‌گیرد. بدنه بحث در واقع پیرامون این مقایسه‌ها، دلایل و هر گونه ساز و کار احتمالی توجیه کننده تفاوت‌ها دور می‌زند. در همین قسمت، یک نویسنده آگاه می‌تواند پیرامون محدودیت‌های مطالعه خویش و تأثیر احتمالی آن‌ها بر روی یافته‌های مطالعه نیز بحث نماید. بر اساس همین محدودیت‌ها است که می‌توان پیشنهادهایی را برای مطالعات بعدی مطرح ساخت. بالاخره، آخرین پاراگراف بحث می‌بایست با نتیجه‌گیری خاتمه یابد. در واقع در این بخش محقق باید صادقانه ابراز کند که نتایج مطالعه وی چه چیزی به دانش موجود اضافه کرده است و این دانش موجود در عمل چگونه باید مورد استفاده قرار گیرد.

۸. آیا تقدیر و تشکر لازم از افراد ذینفع به عمل آمده است؟

معمولاً بر عهده نویسندگان است که در پایان مقاله در پاراگرافی تحت عنوان تقدیر و تشکر، از تمامی افرادی که به نوعی در انجام مطالعه درگیر بوده اما اسم آن‌ها جز نویسندگان نیامده است، قدردانی نمایند. این افراد ممکن است شامل نمونه تحت مطالعه باشند که صادقانه همکاری‌های لازم را با محققین به عمل آورده‌اند. این افراد هم‌چنین ممکن است مسئولین سازمانی باشند که بودجه لازم برای طرح پژوهشی را فراهم آورده‌اند و یا افرادی باشند که در انجام اندازه‌گیری‌ها به نویسندگان کمک نموده و یا پیش نویس اولیه مقاله را مطالعه کرده و نظرات اصلاحی خویش را ابراز نموده‌اند. رعایت این نکته می‌تواند تأثیر مثبتی روی سردبیر، اعضا هیأت تحریریه و مرورگران مقاله داشته باشد.

۹. آیا منابع معتبری مورد استفاده قرار گرفته است؟

معمولاً هر مقاله را با بیان منابع مورد استفاده در آن به پایان می‌برند. نویسندگان یک مقاله به ویژه در مقدمه، مواد و روش‌ها، و بحث و نتیجه گیری محتاج استفاده از منابع معتبر و عمدتاً به روز می‌باشند. منابع معتبر معمولاً به مقالاتی اطلاق می‌گردد که در نشریات معتبر به چاپ رسیده‌اند. هم‌چنین منابع درسی معتبر را نیز می‌توان به مجموعه مقالات معتبر اضافه کرد هر چند که استفاده از آن‌ها در مقالات باید به حداقل برسد. در کنار این منابع معتبر، منابع دیگری نیز وجود دارند که اصطلاحاً آن‌ها را برخی منابع خاکستری می‌نامند. اگر چه در نوشتن یک مقاله می‌توان به طور محدود از این منابع خاکستری استفاده کرد، اما اگر اکثر منابع مقاله‌ای را منابع خاکستری تشکیل دهد، از ارزش و اعتبار لازم برخوردار نخواهد بود. منابع خاکستری شامل صفحات اینترنتی، چکیده مقاله‌ها، پایان نامه‌ها و مقالاتی می‌باشند که در روزنامه‌ها یا نشریات با اعتبار کم چاپ گردیده و مرور همتایان سردبیری را پشت سر نگذاشته‌اند.

۱۰. آیا نشریه مناسبی برای ارسال مقاله انتخاب شده است؟

انتخاب نشریه مناسب برای ارسال مقاله نیز یکی از مهم‌ترین تصمیماتی است که منجر به خروج موفق از فرآیند مرور همتایان سردبیری می‌گردد. سردبیر و اعضا هیأت تحریریه هر نشریه معمولاً برای خود قلمرو خاصی از موضوعات را در نظر می‌گیرند. این نکته حتی برای نشریات علمی پژوهشی عمومی نظیر اغلب نشریات علمی پژوهشی کشور و از جمله مجله دانشگاه علوم پزشکی

رفسنجان نیز صادق است. با بررسی شماره‌های اخیر یک نشریه می‌توان تا حدود زیادی به قلمرو خاص آن واقف شد. بالاخره، پس از یافتن نشریه مورد نظر بایستی دستورالعمل آن نشریه را جهت تهیه مقاله نظیر نوع و اندازه قلم، شیوه نوشتن چکیده، شیوه نوشتن منابع و موضوعاتی از این قبیل را به دقت مورد نظر قرار داد. رعایت این نکات نیز تأثیر مثبتی را بر روی سردبیر، اعضا هیأت تحریریه و مرورگران مقاله بر جای خواهد گذاشت.

منابع

- [1] Rezaeian M. Post-Publication Peer Review. *Journal of Rafsanjan University of Medical Sciences and Health Services*. 2008; 6(4): 217-8. [Farsi]
- [2] Constantine NA. Peer Review Process. In Baslaugh S. Edi. *Encyclopedia of Epidemiology*. Second Volume. California: SAGE Publications, Inc. 2008; pp: 794-65.